

A. J. J. Mekking, *De Sint-Servaaskerk te Maastricht. Bijdragen tot de kennis van de symboliek en de geschiedenis van de bouwdelen en de (bouw)sculptuur tot 1200* (Dissertatie VU Amsterdam 1986, Clavis kunsthistorische monografieën II; Zutphen: De Walburg Pers, Utrecht: Clavis, 1986, 390 blz., f49,50, ISBN 90 6011 339 X).

Deze lijvige studie, waarop schrijver in juni 1986 aan de VU in Amsterdam is gepromoveerd, is nog maar een voorlopige afsluiting en tevens de samenvatting van een jarenlang onderzoek naar de bouwgeschiedenis van de St.-Servaas in Maastricht, waarvan de resultaten in meer uitgebreide vorm in de *Publications de la société historique et archéologie dans le Limbourg*, CXV (1979), CXVI-CXVII (1980-1981) en CXDC (1983) en in de bundel voor de Maastrichtse stadarchivaris H. H. E. Wouters, *Campus Liber* (1982), werden gepubliceerd. In deze dissertatie zijn de descriptieve gedeelten terecht en is een historisch overzicht (CXV, 133-193) ten onrechte weggelaten; uitsluitend die hoofdstukken, die de symbolische betekenis van het gebouw en van delen daarvan betreffen, zijn hier met geringe wijzigingen en zonder rekening te houden met later verschenen literatuur (zoals de dissertatie van C. A. A. Linssen, *Historische opstellen over Lotharingen en Maastricht in de middeleeuwen* (Assen-Maastricht, 1985) herdrukt. Zij worden voorafgegaan door een inleiding en een eerste hoofdstuk 'de symbolische betekenis van het gebouw; overzicht en classificatie van de betekenisaspecten', een uiteenzetting van de methodologische uitgangspunten voor de duiding van de symbolische betekenis van bepaalde bouwonderdelen, -vormen of -schema's. Het is te betreuren, dat de auteur er niet toe is overgegaan passages die in het licht van nieuw onderzoek aanpassing vereisten te herschrijven, zodat het boek niet tot een eenheid is gesmeed (19).

De auteur tracht aan te tonen, dat de verschillende bouwdelen van de St.-Servaas gedurende haar lange bouwperiode steeds de symbolische belichaming zijn geweest van de wisselende politieke positie, die de kerk en met name haar bouwheer, de proost van het kapittel, innam in het krachtenspel van het Heilige Roomse Rijk. Daarbij spelen het feit, dat St. Servaas, de vierde-eeuwse bisschop van Maastricht, in zijn kerk was begraven en de sedert de elfde eeuw gepropageerde opvatting, dat Karel de Grote een bijzondere verering voor deze heilige koesterde, een grote rol: als grafkerk van één der huisheiligen van de Karolingers kon de St.-Servaaskerk zich als een vrije Rijkskerk legitimeren. Aan de opdrachtgever bouwheer schrijft Mekking de bewuste keuze toe voor bepaalde — meestal aan andere kerken met een duidelijke politieke status ontleende — bouwschema's om die te gebruiken ter legitimatie of als manifestatie van zijn politieke stellingname in de ideologische strijd binnen het Rijk. Mekking's beschouwingwijze, naar het voorbeeld van de Duitse kunsthistoricus G. Bandmann, wiens *Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger* in 1951 verscheen, levert hoogst boeiende en intrigerende lectuur op, maar leidt tevens tot een reeks aanvechtbare — of beter niet bewijsbare — speculaties. De ene hypothese stapelt zich op de andere, zodat zij elkaar slechts schijnbaar versterken. Voor bepaalde bouwschema's worden zoveel verklaringen opengelaten, dat in feite niets wordt verklaard. Het gebruik van de absis met aan weerszijden daarvan monumentale portalen bijvoorbeeld kan dienen om de verbondenheid met de keizerlijke macht te manifesteren (115), maar ook geïnterpreteerd worden in het kader van de rivaliteit tussen twee aartsbisschoppelijke kerken (Keulen en Trier, 227). En dan geeft de auteur nog vijf motieven waarom dit schema is toegepast. Door de totale afwezigheid van de mogelijkheid om bepaalde veronderstellingen te toetsen aan schriftelijke bronnen, is er voor schrijver geen reden de draagwijdte van zijn hypotheses een

halt toe te roepen. Politieke factoren, soms specifieke historische gebeurtenissen en constellaties en een enkele maal zelfs psychologische motieven worden verantwoordelijk gesteld voor het kiezen van een bepaalde iconografie of een bouwmotief (67, 183). Andere verklaringsmogelijkheden, zoals liturgisch gebruik, passen niet in het eenmaal gekozen verklaringmodel en worden daarom niet toegepast, behalve waar soms nodig als ontsnappingsweg (58).

Deze methodologische bedenkingen nemen niet weg, dat deze dissertatie een fascinerend werkstuk is. Vele passages komen als overtuigend over. De lezer kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat de auteur de politiek-ideologische motivatie achter de romaanse kerkelijke bouwkunst van het Heilige Roomse Rijk terecht benadrukt. Wie dit boek heeft doorgewerkt, zal het niet licht vallen ooit nog met onbevangen ogen, uitsluitend gericht op het waarnemen van ruimtelijkheid en bouwmotieven, een middeleeuws kerkgebouw uit deze periode te betreden.

W. H. Vroom

O. Vries, *Het Heilige Roomse Rijk en de Friese vrijheid* (Dissertatie Groningen; Leeuwarden: De Tille, 1986, 271 blz., f39,50, ISBN 90 6553 066 53).

Het Heilige Roomse Rijk uit de titel biedt historisch geïnteresseerden ongetwijfeld meer houvast dan de erop volgende woord-combinatie Friese Vrijheid. Veel immers hangt af van de periode, waarin men dit laatste begrip tegenkomt. Drie fasen vallen daarbij ons inziens te onderscheiden. Beginnend met de oud Friese wetten (\pm elfde eeuw), waarin de mystificatie van de vrijheidsverlening door Karel de Grote. De volgende, waarin de slogan 'Friese Vrijheid' operationeel wordt gemaakt in de, als een repeterende breuk werkende, conflicten met de Hollandse graven, respectievelijk Stichtse kerkvorsten. De eindfase dan, aanvangend in de vijftiende eeuw en besloten met de, in kraakeel verlopen, roemloze ondergang door de machtsovername van Albrecht van Saksen, als gubernator in 1498.

Bij kennisname van de studie blijkt de volle nadruk praktisch te liggen op dit laatste tijdsbestek, de eeuw waarin de ondergang wordt voorbereid en zijn beslag krijgt. Tot nu toe was men daarvoor aangewezen op berichten afhankelijk van kroniekschrijvers uit de kring van de onderscheiden partijgangers met hun meest sterk gekleurde verslaggeving. Dankzij Vries is nu een grondig gedocumenteerd relaas voorhanden over alle verwickelingen van binnenuit en het opportunistisch daarop inspelen van de zijde van het Rijk via zijn Rooms-koningen. Een onvermoed rijk arsenaal aan officiële documenten kwam daarbij aan het licht, minder uit Nederlandse archieven dan uit die in Wenen, Innsbruck, Dresden, Würzburg en München.

De schrijver had voor zijn indeling nogal wat af te bakenen. Voor de notie Friese Vrijheid beperkt hij zich tot de betekenis van vrijheid van landsheerlijk gezag met voorbijgaan van die van het afwezig zijn van persoonlijke dienstbaarheid. Dit aspect immers krijgt elders gewoonlijk veel nadruk in het kader van het goeddeels mislukken van de feodalisering van de Friese landen. Ook blijft buiten beschouwing de vraag naar de achtergronden van de ontstaansgeschiedenis van die uitzonderingspretentie- c.q. -toestand (zogenaamde boerenvrijheid) en de rol daarin van het befaamde, in twee versies gangbare, vervalste Karelsprivilege. Bij de begrenzing in de ruimte doen zich voor hem immers al hindernissen